

228 y
MUZEUL NĂSĂUDEAN

ARHIVA SOMESANĂ
STUDII și COMUNICĂRI

* * *

NĂSĂUD – 1975

C u p r i n s

Pag.

POMPEI CRĂCIUN,	Industrializarea socialistă și implicațiile sale sociale în județul Bistrița-Năsăud — — —	5
VASILE ILOVAN,	Unele aspecte ale luptei de rezistență a maselor populare din județul Bistrița-Năsăud în timpul ocupației fasciste. (1940—1944) —	15
TR. RUS,	Problema agrară în nordul Transilvaniei în perioada 1940—1944 — — — — —	35
IOAN POP,	Situația învățământului pe teritoriul regimentului II românesc de graniță în preajma revoluției de la 1848—1849 — — — — —	52
IULIU MORARIU,	Un profesor darwinist din secolul trecut — Artemiu Publiu Alexi (1847—1896) — — —	79
Prof. dr. doc. V. TUFESCU,	Tiberiu Morariu — la 70 de ani — — —	96
TEODOR GHIȚAN,	La împlinirea vîrstei de 70 de ani. Prof. Univ. Dr. Tiberiu Morariu — — — — —	102
IOAN POP, LIVIU MOLDOVAN,	Grănicerii năsăudenii la Reghin după revoluția de la 1848—1849. — Documente inedite —	111
DOINA DAVID,	Contribuții la studiul terminologiei juridico-administrative din Transilvania (1880—1920) —	124
LUCIA MĂRCUȘ,	Scrisori românești din arhivele Bistriței — —	145
Dr. G. ASANACHE,	Contribuții la istoria relațiilor dintre cetatea Bistriței și Moldova (Sec. XVII) — — —	179
POMPEI BOCA,	Cu privire la Conscripția grănicerilor năsăudenii din 1763—1764. II. — — — — —	183

cu sediul la Tiha-Bîrgăului (571 elevi), școlile din compania a VIII-a cu sediul la Rebrișoara (485 elevi) și școlile din compania I-a cu sediul la Monor (480 elevi). Cel mai mic număr de elevi îl au comunele din raza companiei a XI-a cu sediul la Zagra (216 elevi)³⁸.

Din același raport rezultă faptul că toate cele 44 școli comunale de pe teritoriul regimentului aveau fiecare cîte un singur învățător, care preda la cele 3 clase, durata de școlarizare în aceste școli fiind de 3 ani. In raport se face și o apreciere asupra activității învățătorilor. Astfel, 12 dintre aceștia sunt apreciați ca foarte activi, 20 activi, iar 12 ca mijlocii și slabii. În rîndul celor cu o activitate deosebită figurează: Florian Porcius de la Școala communală din Rodna, viitorul savant botanist; Bazil (Vasile) Nașcu, de la Școala communală din Feldru; Paul Gălan de la Școala communală din Ilva Mare; Iacob Moisil de la Școala communală din Rodna Nouă (Sânt); Dumitru Rulean de la Școala communală din Budacul Român (Budacu de Sus); Roman Pop de la Școala communală din Zagra; Paul Feti de la Școala communală din Suplai și alții. De asemenea, sunt menționați și învățătorii cu merite excepționale de la alte școli ca: Ioan Maxim și Iosif Georgiță de la Școala superioară (normală) din Năsăud; Ipatie Moldovan de la Școala trivială din Telciu; Bazil (Vasile) Mureșan de la Școala trivială din Singeorz-Băi; Simion Rus de la Școala trivială din Prundu-Bîrgăului; Caterina Capaci de la Școala germană de fete din Năsăud etc. Aceștia s-au distins, așa cum se menționează în raport, prin hărnicie, sîrguință, conștiinciozitate și rezultate bune la învățătură. În raport se menționează de asemenea, existența a 44 de localități de școli, din care 43 în stare bună, iar una (la compania a II-a), în stare necorespunzătoare, precum și faptul că toate comunele își întrețineau școlile din fondurile proprii. În final, raportul apreciază activitatea școlilor naționale, ca de altfel și a celoralte ca foarte mulțumitoare³⁹.

Situatia și organizarea școlilor comunale pe companii și localități reiese și mai clar din tabelul de mai jos, în care sunt consemnate numele ofițerilor, subofițerilor și juzilor (primarilor) comunali care le supravegheau, a preoților care îndeplineau funcția de cateheti, predînd religia și a învățătorilor, așa după cum rezultă dintr-un raport al Comisiei școlare din 14 noiembrie 1847, semnat de președintele acestei comisii, învățătorul superior Moise Panga și de comandanțul regimentului, colonelul Alexandru Iovich. Considerăm necesar să introduce acest tabel în extensă, avînd în vedere caracterul lui inedit și raritatea unor astfel de documente.

38. Ibidem.

39. Ibidem.

Compania	Localitatea	Supraveghetorul școlii	Preot	Învățător
I.	Monor	Iosif Blaškovics căpit.-locot.	Petru Tanco	Petru Neagoș
	Rușii-Munți	George Vărăean sublocot. pens.	Chiril Dumbravă	Nicolae Feldrihan
	Gledin	Wilhelm Welikan sublocot.	Chiril Dunca	Dumitru Babalău
	Morăreni	Ioan Herseni locot.	Vlase Moldovan	Grigore Rus
II.	Budacul Român	Karl Minier sublocot.	Calian Ștefan	Dumitru Rulean
	Nuș alău (Mărișel)	Iosif Herseni sublocot.	Mihail Pop	Bazil Ilieș
	Șieul Mic	Eduard Bambert sublocot.	Grigore Buta	Ioan Dedian
	Ragla	Karl Minier căpit. locot.	Adam Mihailaș	Chirilă Bota
III.	Sintioana	Iosif Herseni sublocot.	Ioan Pop	Macedon Balida
	Tiha-Birgăului	Karl Osmolsky cpt.	Grigore Moisil	Ioan Ilieș
	Prundu-Birgăului	Teodor Arsente locot.	Teodor Cimpean	Domide Morar
	Bistrița-Birgăului	Gabriel Kovács locot.	Bazil Pavel	Ilie Ciurea
IV.	Mureșenii-Birgăului	Karl Reiner sublocot.	Grigore Rus	Leon Rus
	Josenii Birgăului	Ludwig Schrett căpit.	Bazil Schul	Mihail Nedici
	Susenii-Birgăului	Teodor Iovich sublocot.	Simeon Flămînd	Sergiu Axente
	Mijlocenii-Birgăului	Teodor Iovich sublocot.	Terentiu Bogat	Gavril Rus
V.	Rusu-Birgăului	Francisc Reichel sublocot.	Teodor Buzdug	Chirilă Oanea
	Rodna-Veche	Anton Petricevich căpit.	Clement Lupșai	Florian Porcius
	Maieru	Dănilă Runcan sublocot.	Iacob Șotropa	Teodor Pop
	Ilva Mare	Mihail Ferenczy sublocot.	Grigore Gălan	Paul Gălan

Compania	Localitatea	Supraveghetorul scolii	Preot	Învățător
	Rodna Nouă (Şanť)	Alexandru Kont sublocot.	Bazil Moisil	Iacob Moisil
VI.	Singeorz-Băi	Maxim Kafka căpit.-locot.	Ilie Lica	Maxim Haliță
	Siniosif (Poiana-IIvei)	Ignat Ditz locot.	Gavril Kandale	Ioan Mușina
	Măgura-IIvei	Ignat Ditz locot.	Ioan Gălan	Iacob Ditz
VII.	Feldru	Wilhelm Binder căpit.-locot.	Ioan Pop	Bazil Nașcu
	Ilva Mică	Constantin Pioraș locot.	Ioan Hangea	Gavril Pop
	Leşu	Karl Mies sublocot.	Anton Mălai	Daniel Istrate
VIII.	Rebrișoara	Karl Kohl locot.	Grigore Pop	Ioan Olariu
	Rebra (Mare)	Gustav Malkomes sublocot.	Nicolae Gheorghită	Isac Născut
	Nepos	Petru Tanase sublocot.	Iacob Măierean	Ioan Crăciun
IX.	Parva	Nicolae Ordate plutonier	Macedon Măierean	Ioan Iușan
	Năsăud	Ludwig Klokocean căpitan	Anchidiam	Ioan Ionașcu
	Salva	Adalbert Szöcs locot.	Petre Pavelca	Izidor Bodescu
X.	Telciu	Franz Zattetzky căpit.	Luca Avacon	Nicolae Bejan
	Hordou (Coșbuc)	George Peicses sublocot.	Anton Coșbuc	Ilie Coruț
	Bichigi	Irimie Pop primar	Bazil Dolha	Grigore Pop
XI.	Romuli	Eugen Borcocel sublocot.	Roman Cornea	Ioan Terenie
	Zagra	Iosif Reichel căpit.-locot.	Alexiu Zinvel	Roman Pop
	Poieni	Alexandru Alse locot.	Domide Pop	Gavril Zinvel
	Găureni (Alunișul)	Franz Arsente sublocot.	Domide Pop	Nicolae Pop
	Suplai	Franz Arsente sublocot.	Ioan Feti	Paul Feti

Compania	Localitatea	Supraveghetorul școlii	Preot	Invățător
XII	Mocod	Leon Pop căpit.	Leon Vărtic	Leon Crăciun
	Mititei	Elias Christih locot.	Ioan Pop	Spiridon Salvan
	Runcu- Salvei	Samuel Meszer sublocot.	Sebastian Coșbuc	Ioan Pavelea

Așa după cum se vede, în tabel figurează nume de dasăli, ofițeri, subofițeri și preoți, care sunt cunoscute pe meleagurile acestui district, ca și în afara lui. Intre aceștia, merită să amintesc: Florian Porcius, Bazil Nașcu, Grigore Moisil, Anton Coșbuc, Petru Tanco, Iacob Șotropa, Paul Gălan, și atâtia alții care prin strădania și lupta lor au contribuit la ridicarea acestui ținut, adinc integrat în istoria patriei.

In ceea ce privește obiectele predate în școlile comunale, în raport sunt redate după cum urmează: religie; caligrafie și corectare; calcul mintal și cifric (cele 4 operații); silabizare și citire; pomicultură; apicultură și legumicultură; teoretic și practic; îndatoririle tineretului grăniceresc; scriere după dictat și memorizare⁴⁰. Remarcăm faptul că obiectele de predare sunt redate pe școală, nu pe clase, fiind predate de un singur invățător, cu excepția religiei care era predată de preotul local. (Vezi anexa). Intre obiectele predate, se punea un accent deosebit pe caligrafie, citit, calcul cu cifre, îndatoririle tineretului grăniceresc și pe unele ramuri ale economiei ca: apicultura, pomicultura și legumicultura. Desigur, cunoștințele teoretice referitoare la aceste ramuri economice erau predate în timpul iernii, iar primăvara, vara și toamna cînd timpul era favorabil elevii erau deprinși în mod practic în grădinile școlare, destinate în acest scop.

Că și la celelalte școli și la cele comunale se dădeau examene în februarie și iulie. Acestea erau publice, la ele participând ofițeri, preoți, părinți, rudenii și primari (juzi) sătești. Elevii eminenți erau premiați, iar numele lor înscrise în cărțile de onoare ale școlilor. La examene participau și reprezentanții unor foruri superioare, ca de pildă generali, episcopi etc., care inspectau regimentul cu diferite ocazii. Așa de pildă, la examenul din iulie 1847 de la Școala superioară și Institutul militar din Năsăud, a participat generalul-maior Adam von Gallen, însoțit de comisarul de război von

40. *Ibidem*, f. 373—375.

41. *Ibidem*, f. 391.